

MIHAIL KOGĂLNICEANU ȘI LEGITIMAREA TILURILOR SUVERANE ALE ROMÂNIEI ASUPRA DUNĂRII, LA 1880

Gheorghe Cliveti

Summary: In December 1879, at the European Commission of Danube, it was proposed that „a committee” including the delegates of Austria-Hungary, Germany and Italy has to elaborate an „avant-project of the navigations settlements for the Danubian Sector from the Iron Gates to Galatz. In that „committee” were counting very much the Austria-Hungary’s interests. In accordance with the Treaty of Berlin (art. LV), the European Commission was mandated to elaborate those settlements. The „committee of three States” seemed as a deviation from the clauses of that Treaty, or as an doubtful expedient. Its contest happened to be expressed primarily by the Romania, a State whose „Danubian rights” were seriously hurted. It was the occasion for M. Kogălniceanu, with his vocation of the politician, historian and lawyer, to express an opinion of special reference in the issue of the legitimation of Romania’s sovereign titles on Danube.

În decembrie 1879, la Comisia Europeană a Dunării, s-a propus ca „un comitet”, incluzând delegații Austro-Ungariei, Germaniei și Italiei, să elaboreze un „avant-proiect de regulamente” pentru sectorul danubian de la Porțile de Fier la Galați. Cum era de așteptat, în acel „comitet”, numit și „comitet de studiu”, au contat foarte mult „interesele” Austro-Ungariei, putere căreia, prin tratatul de la Berlin (art. LVII), din 13 iulie 1878, i-a revenit responsabilitatea „lucrărilor de la Porțile de Fier”. Conform aceluiași tratat (art. LV), Comisia Europeană a fost mandatată să elaboreze regulamentele pentru sectorul de Dunăre menționat. „Comitetul de trei state” apărea, de aceea, ca o deviere de la clauzele acelui tratat sau ca un discutabil expedient. Contestarea „operei comitetului” avea să parvină mai ales din partea României, stat ale cărui „drepturi dunărene” se vedeau serios lezate. A fost ocazia când Mihail Kogălniceanu, cu înalta sa vocație de om politic, de istoric și de jurist, a căutat să aibă „un cuvânt greu”, de specială referință, în problema legitimării titlurilor suverane ale României asupra Dunării.

Timidă, cât timp prioritate pentru decidenții politici de la București au avut demersurile menite apropierii recunoașterii independenței „de

toate puterile străine”, dar și din cauza reflexului de condescendență al acelorași decidenți față de rolul Comisiei Europene „la gurile Dunării”, vocea României de legitimare de titluri suverane, de stat riveran „sectorului fluvial în aval de Porțile de Fier” și de autoritate teritorială asupra „părții maritime a fluviului în aval de Galați”, urma să se facă tot mai „auzită” pe seama „avant-proiectului de regulamente” elaborat de „comitetul germano-austro-ungaro-italian”. Din raportul respectivului „comitet” prezentat Comisiei Europene pe 12 mai 1880, reieșea că „baza discuțiilor” pentru elaborarea „documentului așteptat de comisari” a fost asigurată de „un studiu făcut prin grija delegatului Germaniei”, dr. Arendt¹. În textul **Avant-proiectului de regulamente de navigație, de poliție fluvială și de supraveghere ... pentru partea Dunării dintre Porțile de Fier și Galați**² se regăseau stipulații, expresii sau noțiuni la aflarea cărora nu doar colonelul Eustațiu Pencovici, delegatul României, ci și „colegi de-a lui” reprezentând, la Comisia Europeană, „alte state decât cele implicate de comitetul de trei”, s-au arătat surprinși, având a formula observații, chiar „rezerve”. Dintre *dispozițiunile generale*, de la începutul documentului³, era de observat mai ales aceea că aplicarea întregului lui cuprins „se plasa sub autoritatea unei Comisii, zisă Comisia Mixtă a Dunării, rezidentă la Rusciuc, în care Austro-Ungaria, Bulgaria, România și Serbia să fie reprezentate, fiecare printr-un delegat” (art. III). Delegatului Dublei Monarhii îi revenea președinția „zisei Comisii”, ale cărei decizii urmau „să fie luate cu majoritate de voturi, la caz de paritate/ partaj votul președintelui fiind preponderent” (art. IV). Comisiei Mixte i se preconizau două sesiuni pentru fiecare an, una în primăvară, alta în toamnă” (art. IV), după exemplul dat de Comisia Europeană de la Galați. Cheltuielile de administrație reveneau, „*en partie égale*”, statelor reprezentate la Comisia Mixtă (art. V). Forul „riveranilor de la Porțile de Fier la Galați” desemna inspectorul șef de navigație, pentru menționata „parte a Dunării” și subinspectorii, doar căpitani de porturi, „în ceea ce

¹ **Cestiunea Dunărei. Acte și documente**, publ. de Ministerul Afacerilor Străine, București, 1883, p. 570 h (**Rapport des délégués de la Commission Européenne du Danube**, Galați, 12 mai 1880).

² **Ibidem**, p. 570 h ... j-583 (**Avant-projet pour les règlements de navigation, de police fluviale et de surveillance, à élaborer, en exécution de l’art. 55 du traité de Berlin pour la partie du Danube comprise entre les Portes-de-Fer et Galatz**, anexat la **Rapport des délégués...** din 12 mai 1880).

³ **Ibidem**, p. 570 h-570 j (**Avant-projet...**, Partie I. **Dispositions générales**).

privea acțiunile pe apă”, putând fi numiți, după caz, de „fiecare stat reprezentat la Rusciuc” (art. VI-VII). Aceeași „parte a Dunării” era „divizată în trei secțiuni” de inspecție, prima de la Porțile de Fier la Rahova, inclusiv, a doua de la Rahova la Oltenița, inclusiv, și a treia de la Oltenița la Galați” (art. IX). Statele riverane aceleiași „părți fluviale” erau solicitate „să preteze Comisiei Mixte toată asistența și tot concursul de care ea putea avea nevoie în a-și împlini lucrarea” (art. XII). A doua parte a *avant-proiectului* privea, sub patru titluri, *poliția fluvială, poliția porturilor, serviciul de pilotaj în cursul fluviului, contravențiile*⁴. Prin *dispozițiuni finale*⁵, Comisia Mixtă își considera „puterea de a modifica după nevoi” ceea ce se reglementa, sub condiția ca „modificările să nu fie în contradicție cu regulamentele Comisiei Europene a Dunării”.

Avant-proiectul din 12 mai 1880 prezenta trăsăturile unui „atac în forță” din partea Austro-Ungariei și a Germaniei, la care „s-a atașat” Italia, mult încurcată, aceasta, de combinarea „ambițiilor” ei nord-africane cu cele balcanice și tocmai de aceea lesne manevrabilă de la Viena și Berlin⁶. Acel „atac”, pe căi diplomatice, desigur, reflecta, într-un caz de nu prea mare anvergură, de felul celui al reglementării navigației Dunării de la Porțile de Fier la Galați, preocuparea acerbă a „celor două puteri germane” de a-și demonstra „solidaritatea de interese” confruntată, dinspre diverse „alinamente ale politicii continentale”, cu serioase „complicații”, de moment ori de perspectivă. La începutul anului 1880, Rusia a căutat să provoace atât „solidaritatea germano-austro-ungară”, cât și starea generală a Europei prin invocarea „pericolului iminent al ocupării de britanici a Constantinopolului și a Strâmtoarelor”. Spre a fi contracarat un atare „pericol” și spre a fi prevenite „altele”, ambasadorul rus la Berlin, P.A. Saburov, a fost „instruit de guvernul său să propună celui german reînnoirea solidarității curților nordice, sub auspiciile

⁴ *Ibidem*, p. 570 j-583 (*Avant-projet ...*, Partie II. **De la police du fleuve et des ports**).

⁵ *Ibidem*, p. 583 (*Avant-projet ...*, **Dispositions finales**).

⁶ **Die auswärtige Politik des Deutschen Reiches 1871-1914**, hrsg. Albrecht Mendelsohn Bartholdy und Friedrich Thimme, erster Band, Berlin, 1928, p. 149 și urm. (Bismarck c. ambasadorul german la Paris, 8 aprilie 1880); **German Diplomatic Documents 1871-1914**, selected and translated by E.T.S. Dugdale, vol. I. **Bismarck's Relations with England, 1871-1890**, New York-Londra, 1928, p. 106 și urm. (Bismarck c. Reuss, 29 ianuarie 1880); **Documents diplomatiques français (1871-1914)**, 1^{-ère} série (1871-1900), tom. III, Paris, 1931, p. 44 și urm. (De Noailles c. Freycinet, Roma, 3 martie 1880).

celor trei împărați”⁷. „Propunerea” viza, pentru Rusia, „securitatea intereselor ei în Marea Neagră”, pentru Austro-Ungaria, consolidarea *status quo*-ului „în Orient”, pentru Germania, „un sistem european de pace”, iar pentru „cele trei puteri”, prevenirea „oricărui pericol” prin coalizarea lor⁸. Din „discuțiile” cu ambasadorul rus, Bismarck reținuse că „la curtea” de la Petersburg fusese percepută cu însemne de „real pericol” o declarație a reprezentantului diplomatic britanic la Constantinopol, Henry Layard, după care, „la mâna lui, în orice zi, stătea somarea flotei regale”, spre a demonstra „forță la porțile Mării Negre”; că Rusia admitea „să vadă cheia Dardanelelor în mâna Turciei independente, dar nu în cea a vreunei puteri europene”; că, „din nevoia de pace și securitate”, Rusia pretindea „garanții /.../ contra unei invazii a Mării Negre de flote străine”⁹. Saburov supusese „discuțiilor” cu cancelarul german și un *aide-mémoire*, conținând „o recapitulare a istoriei chestiunii Dardanelelor din anul 1833”. Conform acelei „istorii recapitulate”, tratatul de la Unkiar-Skelessy ar fi fost „modificat în dezavantajul Rusiei”, la 1841, de Convenția de la Londra, act care „a închis nu doar intrarea în, ci și ieșirea navelor de război din Marea Neagră”, „măsură” perpetuată, la 30 martie 1856, de tratatul de la Paris, apoi „contrazisă”, la Congresul de la Berlin, de „declarația britanică”, înregistrată de protocolul nr. 18 al respectivului for diplomatic european, că „obligațiile” Regatului Unit se limitau la „respectul deciziilor independente ale sultanului”, ceea ce ar echivala cu „negarea caracterului mutual obligatoriu pentru toate puterile maritime” al Convenției de la 1841. Rămânea, în concluziile aceleiași „istorii”, ca „respectul voinței sultanului de a închide Strâmtoarele” să se vadă și „la cererea Rusiei”, încât să fie evitată „îndreptățirea” Marii Britanii de „a-și trece flota” spre Marea Neagră „oricând ar alege să facă așa ceva” („*whenever she chooses*”)¹⁰. Or, din

⁷ **Die auswärtige Politik des Deutschen Reiches**, erster Band, p. 148 (Saburov c. Bismarck, **Punkte, über die es möglich sein würde, zu einem Abkommen zu gelangen**, 6 februarie 1880); despre „discuții” între cancelarul german și ambasadorul rus, v. **ibidem**, p. 145-147 (**Aufzeichnung des Reichskanzlers**, 3 și 6 februarie 1880).

⁸ **Ibidem**, p. 148 (*Punkte ...*), p. 148 și urm. (**Entwurf von Vereinbarungen, die die oben vorgetragenen Grundsätze zusammenfassen**, anexă la Saburov c. Bismarck, 6 februarie 1880).

⁹ **German Diplomatic Documents**, vol. I, p. 108 (Bismarck, **Memorandum** din 6 februarie 1880).

¹⁰ **Ibidem**, p. 108 și urm. (fragmente din menționatul *aide-mémoire*, „discutat” de Saburov cu Bismarck, la Berlin, pe 5 februarie 1880, în preziua depunerii de

textul „documentelor ruse” și din „discuțiile pe seama lor”, cu titlu fie și „confidențial”, lui Bismarck nu i-a fost dificil să înțeleagă că, de la Petersburg, era acuzat declarativ „pericolul britanic la Strâmători și Marea Neagră”, însă, de fapt, se urmărea surclasarea „raționamentului acordului germano-austro-ungar” de o resuscitare a „alianței celor trei împărați”¹¹. Decizia de moment a cancelarului german a fost ca, „din necesară precauție”, să nu se facă „nicio comunicare oficială despre propunerile ruse”, iar *memorandum*-ul pe care el l-a elaborat, în 6 februarie 1880, să aibă tratament doar „de minută”, la caz de angajamente formale¹².

În aprecierile cabinetului de la Berlin, dejucarea „amibițiilor ruse”, incitate de un „pretins pericol britanic” asupra Strâmtoarelor și Mării Negre, putea fi încercată, fără „complicații serioase la nivelul marii politici”, printr-un spor de inițiativă austro-ungară în „chestiunea reglementării navigației părții Dunării de la Porțile de Fier la Galați” și chiar în cea a „competențelor Comisiei Europene pentru sectorul maritim al fluviului”. Iar atare aprecieri își aflau un reper esențial într-o anumită „schimbare de registru” imprimată „politicii dunărene” a Dublei Monarhii, încă spre finele anului 1879, de noul ministru de externe Heinrich von Haymerle. Dacă pentru contele Gyula/ Julius Andrassy, semnat, pe 7 octombrie, anul menționat, din poziția de cancelar, atunci, al tratatului de alianță defensivă cu Germania, „administrarea” Bosniei și a Herțegovinei, agreată la Viena, dar aprig contestată la Budapesta prin invocarea „pericolului sud-slav asupra rolului elementului maghiar în devenirea dualismului de la 1867”, i-a dat ocazia să înțeleagă „riscurile avansării peste limitele trasate de tratatul de la Berlin a intereselor austro-ungare spre Tessalonic și la Dunărea de Jos”¹³, radical diferit înclina baronul Haymerle să realizeze perspectiva acelorași „interese”, mai ales a

ambasadorul rus, la cancelaria Reich-ului german, a „propunerii de acord/alianță între curțile nordice”.

¹¹ **Die auswärtige Politik des Deutschen Reiches**, erster Band, p. 147 (**Aufzeichnung des Reichskanzlers**, Berlin, 6 februarie 1880).

¹² **Ibidem**; v. și **German Diplomatic Documents**, vol. I, p. 108 (Bismarck, **Memorandum**, 6 februarie 1880).

¹³ **Memoriile regelui Carol I** (de un martor ocular), vol. XIV, București, f.a., p. 53, 63, 66; pe larg, Eduard von Wertheimer, **Graf Julius Andrassy. Sein Leben und seine Zeit**, nach ungedruckten Quellen, III. Band, **Letzte Lebensjahre. – Charakteristik Andrassys**, Stuttgart, 1913, p. 143-163; v. și Teodor Pavel, **Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația Puterilor Centrale, I. 1878-1895**, Timișoara, 1979, p. 56 și urm.

acelora ținând „de partea de Dunăre de la Porțile de Fier la Galați și de sectorul maritim al fluviului”¹⁴. În joc, pentru „politica lui Haymerle”, erau interese mari comerciale, dar și interese strategice „pe cursul inferior al Dunării”, unde puteau fi blocate, din resorturi măcar subînțelese ale alianței de la 7 octombrie 1879, „ambițiile ruse spre Balcani și Constantinopol”, ca și, colateral, spre „instigarea slavilor de sub Coroana de Habsburg”¹⁵. Astfel văzute de la *Ballplatz*, „interesele dunărene” ale Dublei Monarhii se pliau de minune „așteptărilor” lui Bismarck și nu surmontau serios „consensul oriental britanico-austro-ungar” de la 1876-1878. Baronul Haymerle a și fost încercat, la un moment dat, de gândul „implicării” și a Marii Britanii, cel puțin pentru politica ei „orientală”, de „sistemul defensiv” subscris de Germania și Austro-Ungaria¹⁶. Acel gând i-a fost însă îndepărtat de „observația bismarckiană” că orice „implicare” a Regatului Unit ar presupune transformarea alianței defensive în una ofensivă, cu riscuri de „nedorit război” contra Rusiei, de reacții imprevizibile din partea Franței și din cea a Italiei („... *there will follow a struggle, accompanied by very serious consequences, with Russia alone or else with Russia in alliance with France and Italy, and with no promise of any prizes worth considerations, even if we are victorious*”)¹⁷. Conform aceleiași „observații bismarckiene”, Austro-Ungaria se putea menține „în tandem politic” cu Marea Britanie „pe terenul afacerilor

¹⁴ Devenit ministru de externe, baronul Haymerle a aprobat ceea ce Andrassy și Consiliul pentru Afaceri Comune ale Austro-Ungariei (*Ministerrät für allgemeine Angelegenheiten der Österreichisch-Ungarischen Monarchie*) refuzaseră, anume, „planul” ministrului comerțului din Cisleitania, J. von Chlumercky, privind „partea Dunării de la Porțile de Fier la Galați”. Conform „planului”, asigurarea navigației pentru respectiva „parte” de fluviu revenea unui „inspectorat” alcătuit de reprezentanții statelor riverane, fie, acestea, în număr de șase (Austro-Ungaria, Bavaria, Württemberg, Rusia, România, Serbia și Bulgaria), fie în număr de patru (Austro-Ungaria, România, Serbia și Bulgaria), cu președinția rezervată, în ambele variante, Dublei Monarhii; v. Șerban Rădulescu-Zoner, **Dunărea, Marea Neagră și Puterile Centrale 1878-1898**, Cluj-Napoca, 1982, p. 94 și urm. La Comisia Europeană de la Galați, în **Avant-proiectul** prezentat, în 12 mai 1880, de „comitetul de trei delegați” avea să figureze, în loc de „inspectorat”, Comisia Mixtă, din reprezentanți ai Austro-Ungariei, României, Serbiei și Bulgariei, sub președinția reprezentantului Dublei Monarhii; **Cestiunea Dunărei. Acte și documente**, p. 570 h.

¹⁵ Eduard von Wertheimer, **op.cit.**, Band III, p. 311-320.

¹⁶ **German Diplomatic Documents**, vol. I, p. 106 și urm. (Bismarck c. Reuss, 29 ianuarie 1880).

¹⁷ **Ibidem**.

orientale”, unde să fie dejucate „proiecte ambițioase” ale Rusiei, dar numai până la a nu fi atinse rațiunile alianței defensive de la 7 octombrie 1879. În felul acesta, Rusiei, deși acuzând blocarea „ambițiilor ei balcanice”, i se mai lăsa loc de speranță, dacă nu, mai dur spus, de iluzii că la Berlin și la Viena reclamațiile ei asupra „pericolului britanic dinspre Strâmători” și drepturile ei de „autoritate teritorială” pe malul stâng al brațului dunărean Chilia aveau să fie considerate.

Pentru Rusia se și impunea „o reapropiere politică de curțile germane”, cu presupunerea atenuării „combinațiilor britanico-austro-ungare la Constantinopol”. Tatonarea acelei „reapropieri” o încercase Saburov la „curtea de la Viena”, unde nu s-a văzut total lipsită de aderență¹⁸. Aceeași „reapropiere”, în expresia resuscitării „alianței celor trei împărați”, a făcut obiectul „propunerilor Saburov”, din 6 februarie 1880, la Berlin¹⁹. Nu a putut afla însă audiența la Viena și nici încurajare de la Berlin încercarea diplomației ruse de deturnare a „consensului oriental britanico-austro-ungar” de la încă bunul său curs. Acel „consens” a respirat și la momentul desemnării de Comisia Europeană a „comitetului de trei delegați” pentru elaborarea *avant-proiectului de regulamente de navigație, poliție fluvială și supraveghere* privind „partea Dunării cuprinsă între Porțile de Fier și Galați”²⁰. Propunerea colonelului Siborne ca din „comitetul de trei” să facă parte delegați ai statelor neriverane amintitei „părți de fluviu”²¹ a favorizat străveziu accesul și rolul „tandemului Arendt-Haan”, acompaniat de cavalerul Simondetti la respectivul „organism de studiu asupra *avant-proiectului de regulamente...*”, document prezentat, în 12 mai 1880, Comisiei Europene de la Galați²². Ceva umbră peste relațiile Marii Britanii cu Austro-Ungaria și Germania s-a făcut simțită în consecința „schimbării de guvern” de la Londra din primăvara anului 1880. „Noua echipă ministerială, prezidată de Gladstone, și-a propus”²³, pe lângă reforme interne

¹⁸ **Die auswärtige Politik des Deutschen Reiches**, erster Band, p. 145 și urm. (*Aufzeichnung des Reichskanzlers*, 3 februarie 1880); A.J.P. Taylor, **The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918**, Londra, 1984, p. 266-269.

¹⁹ **Die auswärtige Politik des Deutschen Reiches**, erster Band, p. 147 (*Aufzeichnung des Reichskanzlers*, 6 februarie 1880).

²⁰ **Cestiunea Dunărei. Acte și documente**, p. 570 g (protocolul nr. 349, din 17 decembrie 1879, al Comisiei Europene).

²¹ **Ibidem**.

²² **Ibidem**, p. 570 h și urm.

²³ **Foundations of British Foreign Policy from Pitt (1792) to Salisbury (1902) or Documents, old and new**, selected and edited ... by Harold Temperley and Lillian

în spirit liberal, și o reconsiderare a politicii externe a Regatului Unit, cu deosebire față de „afacerile orientale”, unde Poarta Otomană „să fie obligată de eforturile unite ale puterilor” spre a fi executate „fără întârziere” dispozițiile tratatului de la Berlin relative la Grecia, Muntenegru și Armenia²⁴. Era o recomandare a politicii britanice în sensul abandonării „căii Disraeli-Salisbury”, a tranzacțiilor compensatorii între câte două mari puteri, cum s-a perseverat la Congresul de la Berlin, și al întoarcerii la „deliberări diplomatice sub auspiciile concertului european” („*The Powers seem inclined at all events to put on a show of concert*”)²⁵. O atare întoarcere pune în cauză „sistemul bismarckian” construit prin aranjamente bilaterale, de regulă secrete, între statele ale căror înscrieri pe orbite de putere să vădească poziția polară deținută, pentru „constelația lor”, de Germania²⁶. Nu întâmplător, la Berlin aveau să se cam țină lanț, până spre toamna anului 1880, „emoțiile” provocate de „zvonuri” sau de „ceva semne” despre „încercări de alianțe”, fie între Rusia și Marea Britanie²⁷, fie între Rusia și Franța, cu atragerea

Penson, Cambridge, 1938, p. 391-394 (**Gladstone states his Principles of Foreign Policy**, 27 noiembrie 1879); pentru comentarii, R.W. Seton-Watson, **Disraeli, Gladstone, and the Eastern Question. A Study in Diplomacy and Party Politics**, New York, 1972, p. 548-550.

²⁴ **Foundations of British Foreign Policy**, p. 395 și urm. (**Granville announces the Powers, the Attitude of the New Administration**, 4 mai 1880), 397 și urm. (**Granville, Private Explanation**, 5 mai 1880).

²⁵ **Ibidem**, p. 397 (doc. cit.).

²⁶ Klaus Hildebrand, **Deutsche Aussenpolitik 1871-1918**, München, 1989, *passim*.

²⁷ La Berlin, într-o discuție cu prințul Chlodwig Hohenlohe-Schillingsfürst, secretar de stat/ministru de externe *ad interim*, Saburov pretinsese că Odo Russell, ambasadorul britanic în capitala Germaniei, ar fi sugerat „o înțelegere” între Rusia și Regatul Unit, conform căreia „marea curte nordică” să lase Strâmtoarele deschise, iar „puterea insulară” să blocheze Austro-Ungaria de la „a lua în posesie” Salonicul; **German Diplomatic Documents**, vol. I, p. 109 și urm. (Hohenlohe, **Memorandum**, 4 august 1880). În revista germană „Grenzboten” din Leipzig apăruseră încă din martie 1880 și au continuat pe timpul verii aceluiași an articole de Moritz Busch, „dictate”, se pare, de însuși Bismarck, despre „pericolul rus”, amplificat și de „o apropiere de interese” între Imperiul Romanovilor și Regatul Unit; **Documents diplomatiques français**, 1^{-ère} série, tom III, p. 63 și urm. (Saint-Vallier c. Freycinet, Berlin, 22 martie 1880); Constantin Ardeleanu, **Evoluția intereselor economice și politice britanice la gurile Dunării (1829-1914)**, Brăila, 2008, p. 164 (despre un articol din revista germană, referitor la „instrucțiuni” primite de delegatul britanic la Comisia Europeană a Dunării, în sensul contracarării inițiativelor austro-ungare; și despre un articol publicat de *Augsburger Allgemeine Zeitung* asupra zvonurilor de cooperare ruso-britanică spre „a scoate Austria din Peninsula Balcanică”).

Italiai²⁸. Și cum Rusia, vizată expres de tratatul din 7 octombrie 1879, părea cea mai dedicată acelor „încercări”, se impunea, pentru „curțile germane”, să demonstreze vigoarea „alianței lor”, strânsa lor „cooperare”, inclusiv asupra „afacerilor dunărene”, de interes, acestea, mai ales austro-ungar. Așa încât, după ce impactul alianței germano-austro-ungare a fost favorabil lămuririi finale a condițiilor recunoașterii „de puterile străine” a independenței României, rațiuni ale aceleiași alianțe operau la reglementarea navigației Dunării, cu deosebire de la Porțile de Fier la Galați, într-un sens contrar admiterii titlurilor suverane ale statului român.

La discuțiile asupra *avant-proiectului* privind navigația Dunării de la Porțile de Fier la Galați, prezentat Comisiei Europene, în 12 mai 1880, de „comitetul de trei delegați”, s-a putut constata, până la închiderea sesiunii „de primăvară” a forului fluvial, imposibilitatea luării vreunei decizii „pe fond de chestiune” cu unanimitate de voturi. Deși la ședința din 17 decembrie 1879, ținând de sesiunea precedentă, „de toamnă”, s-a admis ca „lucrarea comitetului /.../ să fie comunicată, în primele zile ale lunii martie 1880 (*nota bene!*, înainte de deschiderea sesiunii „de primăvară), diverselor guverne și statelor riverane”²⁹, delegații Austro-Ungariei și Germaniei, acompaniați, fie și cam puțin sonor, de cel al Italiei, s-au arătat, în 18 mai 1880, la ședința imediat următoare celei când și-au prezentat rezultatul „studiului lor”, de o cu totul altă opinie. Motivând întârzierea prezentării *avant-proiectului* cu timpul luat de „necesitatea” surmontării unor dificultăți „de cei trei membri ai comitetului /.../ spre a se pune de acord asupra unei redactări comune”, baronul Haan a pretins ca respectivul document să fie comunicat „așa cum a fost redactat” doar *statelor riverane* Dunării de la Porțile de Fier la Galați. Orice referire, „în sânul Comisiei Europene”, asupra textului documentului, ar avea, în pretenția delegatului austro-ungar, „dublul inconvenient, de a se crea, pentru delegații celor două state riverane

²⁸ Bismarck „bănuise” că între Rusia și Franța ar fi fost încercată încă din septembrie 1879 „o înțelegere”, când Gorceakov declarase unui jurnalist francez de la „le Soleil” că era încercat de „o profundă afecțiune pentru Franța”; **Documents diplomatiques français**, 1^{-ère} série, tom. II, Paris, 1930, p. 575 (Saint-Vallier c. Waddington, Berlin, 25 octombrie 1880). Spre a fi evitată acea „înțelegere”, cancelarul german miza pe „solidaritatea curților imperiale” de la Petersburg, Berlin și Viena; v. **ibidem**, tom. III, p. 63 (Saint-Vallier c. Freycinet, Berlin, 22 martie 1880).

²⁹ **Cestiunea Dunărei. Acte și documente**, p. 570 g.

<Serbia și Bulgaria> nereprezentate în Comisie, o situație de inegalitate *vis-à-vis* de alți delegați /.../, și de a se restrânge libertatea de apreciere a Comisiei înseși, ce s-ar afla legată, până la un anumit punct, de rezultatele chiar primei ei deliberări”³⁰. Se pretindea, de la Viena, cu susținere de la Berlin, ca „documentul elaborat de comitetul de trei delegați” să fie comunicat statelor riverane „părții de Dunăre în discuție” fără a mai fi examinat de Comisia Europeană. Era ceea ce, la deliberările de la Galați, delegații britanic și francez au refuzat, cu ridicare de ton, să admită. Raportându-se la articolul LV al tratatului de la Paris și la înțelesul mandatului încredințat de Comisia Europeană „comitetului de trei”, colonelul Siborne a pus problema că „aparținea guvernelor statelor reprezentate în forul de la Galați” să decidă „când și cum” să fie comunicat riveranilor *avant-proiectul*³¹. Cu felul de a fi pusă o atare problemă de „colegul său britanic” s-a declarat de acord Camille Eugen Pierre Barrère, delegatul francez, prezenta la deliberările Comisiei Europene din primăvara anului 1880, el mai declarând că avizul „guvernelor reprezentate la forul fluvial” s-ar fi impus și la cazul de-ar fi fost depus „la termenul stabilit” *avant-proiectul* elaborat de „comitetul de studiu”³².

Spre a mai diminua efectul poziției comune britanico-franceze, delegatul german, dr. Arendt, a ținut să observe că, în spiritul tratatului din 13 iulie 1878, deliberarea Comisiei asupra documentului elaborat de „comitetul de trei” ar presupune „asistența delegaților statelor riverane Dunării de la Porțile de Fier la Galați”, a căror invitare s-ar putea face numai cu unanimitatea de voturi a celor deja de drept participând la lucrările forului fluvial³³. A fost atins, astfel, „punctul sensibil”, al considerării competențelor respectivului for „în materie de regulamente”. De partea unei integrale considerări s-au pronunțat delegații Franței, Marii Britanii, României și Turciei³⁴. Cel al Rusiei s-a folosit de ocazie pentru a pretinde invitarea Serbiei și Bulgariei să-și desemneze delegați la viitoarele deliberări³⁵. Aparent concesivi, delegații Germaniei, Austro-Ungariei și Italiei au admis „discuții” asupra *avant-proiectului*, însă sub

³⁰ *Ibidem*, p. 583 (protocolul nr. 359, din 18 mai 1880, al Comisiei Europene).

³¹ *Ibidem*, p. 584.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, p. 584 și urm.

³⁵ *Ibidem*, p. 585.

condiția ca forma și conținutul acestuia să nu suporte modificări înainte de a fi adus la cunoștința riveranilor Dunării de la Porțile de Fier la Galați³⁶. Amânarea „discuțiilor” cu cincisprezece zile a permis delegaților Franței, Marii Britanii, României și Turciei să se pună de acord asupra considerării *avant-proiectului* ca nerăspunzând mandatului încredințat, la 17 decembrie 1879, „comitetului de studiu din trei delegați”³⁷. În replică și tot aparent concesiv, delegatul Austro-Ungariei a propus comunicarea documentului statelor riverane menționatei „părți de Dunăre”, cu menționarea „rezervei Comisiei asupra conținutului lui”³⁸. Susținută de „colegii” german și italian, propunerea baronului Haan a suscitat observații sau rezerve dinspre „ceilalți delegați”. Cei ai Franței și Marii Britanii au formulat și unele amendamente, sub invocarea articolului XVI al tratatului de la Paris din 1856, ce preconizase „deplina libertate de navigație a Dunării”³⁹. Persistența delegatului Rusiei în a solicita „reprezentarea” Serbiei și a Bulgariei la lucrările Comisiei a dat motiv pretenției delegatului otoman ca guvernul său să-și dea prealabilul aviz dreptului de a avea „asistență” la deliberări Principatul sud-dunărean încă lipsit de titlul suveranității depline⁴⁰. Motiv i-a fost dat și colonelului Pencovici să solicite tratament diferențiat pentru „țara sa”, prin comparație cu Serbia și Bulgaria, în Comisia Europeană⁴¹.

Devenise imperios necesar, pentru România, să-și afirme titlurile suverane asupra Dunării „ce-i scălda și-i străbătea teritoriul”. *Avant-proiectul* din 12 mai 1880, prezentat Comisiei Europene de „comitetul de trei delegați”, zis și „de studiu”, contravenea serios acelor titluri. Nu prea era însă la îndemâna politiciii românești să înfrunte poziția comună germano-austro-ungară, cu atașare italiană cel puțin momentană la ea, în privința reglementării navigației „părții Dunării de la Porțile de Fier la Galați”. Pe timpul sesiunii „de primăvară” a anului 1880, prestațiile colonelului Pencovici, la deliberările de la Galați, s-au văzut încurajate de „șansa” de a fi fost cumva în consens cu cele ale delegației Franței și Marii Britanii, dar și marcate de ceva trac la contracararea „opiniilor combinate” germano-austro-ungare. Pentru decidenții politici de la

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, p. 586 (Protocolul nr. 364, din 4 iunie 1880).

³⁸ *Ibidem*, p. 586 și urm. (Continuare, la 7 iunie 1880).

³⁹ *Ibidem*, p. 587 și urm.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 590.

⁴¹ *Ibidem*, p. 591.

București ar fi fost de dorit ca măcar Germania, dacă nu și Austro-Ungaria, să nu vădească atâta severitate față de „drepturile de riverană Dunării ale României”, când Principatul, de-abia fiindu-i recunoscută independența, aspira să-și ridice condiția statală la rangul de Regat. Neuitând implicațiile de ultimă instanță favorabil ale alianței germano-austro-ungare asupra recunoașterii independenței României, principele Carol I și-a „recomandat” primul ministru I.C. Brătianu pentru „audiențe și discuții la Berlin”, mai ales „la cabinetul lui Bismarck”⁴², fie și cu presupunerea unor „lămuriri ale unor înalți oficiali de la Viena”, în februarie-martie 1880. În „recomandarea” pentru „audiența” ce să fie acordată lui Brătianu de Bismarck a fost invocată „poziția geografică a României la gurile Dunării”, cu rolul de „păzitor /.../ al celui mai mare fluviu german”⁴³. Asemenea cuvinte confirmau ecoul încă viu în mintea și inima principelui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen al credinței exprimate, la 1848-1849, de Parlamentul de la Frankfurt am Main, și asumate politico-diplomatic de Prusia și Austria, prin convenția din 20 aprilie 1854, că Dunărea era un fluviu de vital „interes german”⁴⁴. Acelui ecou i-a fost dat un nou impuls de alianța germano-austro-ungară din 7 octombrie 1879. În „așteptările” principelui României și ale „miniștrilor săi”, figura prevalența intereselor propriu-zis germane, exponențiate de Reichul al Doilea față de cele compozite, „pe mâna Budapestei”, ale Austro-Ungariei „în cheștiunea Dunării”. Or, prevalența în acele interese se arăta, la 1880, taman invers față de cum „se așteptau” oficialii români. Din „discuțiile” lui Brătianu cu Bismarck, la Berlin, și cu Haymerle, la Viena, ca și dintr-o scrisoare a cancelarului german pentru Carol I, răzbătea considerarea poziției foarte speciale a României „la marginea a două imperii”, austro-ungar și rus, doar pe unul, cel dintâi, bineînțeles, cuvenindu-i-se ei „a-l simți ca aliat singur”⁴⁵. Era momentul când de la

⁴² Recomandarea premierului Brătianu a fost „înalt motivată” pentru „audiențe” la kaiserul Wilhelm I, la principele de coroană Friedrich și la cancelarul Bismarck, „înalta motivare” ținând de remiterea ordinului „Steaua României”. „Audiența la Bismarck” a fost recomandată și pentru a fi comunicate cancelarului „multe lucruri interesante”; **Regele Carol I al României. Cuvântări și scrisori**, tom. II. 1877-1886, București, 1909, p. 369 (Carol I c. Wilhelm I, București, 29 februarie/12 martie 1880), 370 și urm. (Carol I c. Principele de coroană al Germaniei, București, 29 februarie/12 martie 1880).

⁴³ *Ibidem*, p. 373 (doc.cit.).

⁴⁴ Pentru comentarii asupra convenției din 20 aprilie 1854, v. Leonid Boicu, **Austria și Principatele Române în vremea războiului Crimeii (1853-1856)**, București, 1972, p. 112.

⁴⁵ **Memoriile regelui Carol I**, vol. XVII, p. 10 și urm. (Bismarck c. Carol I, Berlin, 20

Viena se pretindea, cu sporită insistență, că de dispoziția „părții române” de a admitea prevalenței „intereselor austro-ungare”, mai strâns spus, a competențelor Comisiei Mixte prezidate de „delegatul imperial”, asupra Dunării de la Porțile de Fier la Galați, depindea recunoașterea de Dubla Monarhie a „dreptului principelui Carol de a-și lua titlul de rege”⁴⁶.

Admiterea „pretențiilor austro-ungare” nu avea cum să intre în vederile principelui Carol I, pe cale, acesta, de a face, însoțit de principesa Elisabeta, „vizite” la Viena, Berlin și Sigmaringen, menite „lămuririi”, cu „gir” de principiu sau formal dat de „capul înalt al dinastiei de Hohenzollern” și de cel al „ramurii ei cadete”, „chestiunii succesiunii la tronul României, ca și tatonării „șanselor” de a se recunoaște ridicarea României la rangul de regat⁴⁷. Spre a dejuca, de crezut, acele „pretenții”, Alteța Regală a României a evitat, la întrevederile cu împăratul Franz-Joseph, la Ischl, și, după ceva timp, la cele cu împăratul Wilhelm și, separat, cu Bismarck, de la Berlin, „atingerea chestiunii Dunării”. Nu și-a aflat „timp și loc” la acele întrevederi vreo promisiune din partea lui Carol I de considerare a „pretențiilor dunărene” ale Austro-Ungariei, fie acestea și agreate de Germania, încât principele României să-și fi asigurat, în schimbul promisiunii de felul arătat, „bunele sentimente ale Vienei” față de „intenția lui de a-și lua titlul de rege”. Din contra, înainte de a pleca din București „spre Germania, *via* Viena”, Carol I a încuviințat demersurile ministrului Boerescu de legitimare a titlurilor suverane ale României „la Dunăre”. Edificat de un memoriu al colonelului Pencovici asupra pozițiilor delegaților marilor puteri la Comisia Europeană⁴⁸, ministrul român de externe „a instruit reprezentanții diplomatici ai Principatului” să pledeze „pe lângă cabinetele unde erau acreditați” în sensul considerării competențelor forului fluvial de la Galați asupra

mai 1880).

⁴⁶ **Ibidem**, vol. XVII, p. 10 (Hoyos c. V. Boerescu, 16 mai 1880); v. și Suzana Bodale, **Documente diplomatice austriece referitoare la proclamarea Regatului României**, în vol. **Monarhia în România – o evaluare. Politică, memorie, patrimoniu**, coord. Liviu Brătescu, Ștefania Ciubotaru, Iași, 2012, p. 70 (Hoyos c. Haymerle, București, 28 iulie 1880).

⁴⁷ Despre „turneul perechii princiare a României”, v. **Memoriile regelui Carol I**, vol. XVII, p. 19-37.

⁴⁸ **Cestiunea Dunărei. Regulamentele de navigație, poliție fluvială și supraveghere între Galați și Porțile de Fier, 1879-1883**, București, 1883, p. 40 și urm. (Pencovici, memoriu din 23 iunie 1880).

regulamentelor de navigației, poliție și supraveghere pentru „Dunărea din aval de Porțile de Fier”, cu condiția rezervării executării clauzelor respectivelor acte de fiecare stat riveran acelei „părți” de curs de apă internaționalizat⁴⁹. Din „cabinetul său”, Boerescu recomanda titularilor legațiilor românești „în străinătate” mult tact la caz de combatere a „tezei” austro-ungare referitoare la Comisia Mixtă a Dunării („*N’oubliez pas que nous sommes encore à sonder le terrain, il ne faut pas trop nous engager, ce qui pourrait se faire au mois de Novembre. Surtout évitez d’attaquer une autre puissance*”)⁵⁰. În acel „cabinet” era de așteptat ca, la demersurile României de legitimare și de afirmare a titlurilor suverane „la Dunăre”, să se ralieze, de pe poziția ei specifică, cu invocare de titluri ale ei de același gen, și Serbia⁵¹. Era însă de așteptat așa ceva în van, de moment ce principele Milan și „miniștrii săi” țineau la „bune relații cu Viena”⁵². Rămânea, de partea României, să fie legitimate acele titluri și să se opună astfel rezistență „pretențiilor dunărene” ale Austro-Ungariei. O atare conduită, invocată de drepturi suverane și nu activ contracarantă a unor „combinații diplomatice”, a consensului germano-austro-ungar asupra Dunării de la Porțile de Fier la Galați, se impunea guvernului român și din cauza „știrilor” despre campania politică a Vienei de a obține asentimentul „marilor cabinete” de la Paris și Londra, chiar și al celui de la Petersburg, la felul ei de a vedea reglementarea navigației acelei „părți de fluviu”, implicit rolul Comisiei Mixte⁵³.

Cu totul diferit vedea Kogălniceanu, de la Paris și din „experiențele” lui politico-diplomatice, conduita ce să fie urmată de România „în chestiunea dunăreană”. Numai bine că și-a prezentat, la audiența de rigoare acordată lui de președintele Republicii Franceze, scrisorile de acreditare⁵⁴, „primul

⁴⁹ **Ibidem**, p. 40 (Boerescu, notă circulară din 5 iulie 1880); v. și p. 43 (Kogălniceanu c. Boerescu, Paris, 11 iulie 1880), 47 (D. C. Olănescu c. Boerescu, Constantinopol, 25 iulie 1880), 50 (Vărnăv-Liteanu c. Boerescu, Berlin, 15 august 1880), 51 (Callimachi-Catargi c. Boerescu, Londra, 20 august 1880); v. și Șerban Rădulescu-Zoner, **op.cit.**, p. 106.

⁵⁰ **Cestiunea Dunărei. Regulamentele...**, p. 52 (Boerescu c. Callimachi-Catargi, București, 12 august 1880); *apud* Șerban Rădulescu-Zoner, **op.cit.**, 106.

⁵¹ **Cestiunea Dunărei. Regulamentele...**, p. 45, 49 (Boerescu c. L.C. Catargi, la Belgrad, 13 și 31 iulie 1880).

⁵² **Ibidem**, p. 48 și urm. (L.C. Catargi c. Boerescu, Belgrad, 27 iulie și 1 august 1880); v. și Șerban Rădulescu-Zoner, **op.cit.**, p. 106; **Documents diplomatiques français**, 1^{-ère} série, tom. III, p. 204 (Montmarin c. Freycinet, Viena, 16 august 1880).

⁵³ Șerban Rădulescu-Zoner, **op.cit.**, p. 107.

⁵⁴ Mihail Kogălniceanu, **Documente diplomatice**, ed. George Macovescu, Dinu C.

reprezentat al României independente pe lângă generoasa națiune care a făcut atât de mult pentru existența noastră”⁵⁵ și-a exprimat, în răspunsu-i la o *notă confidențială* a ministrului de externe Boerescu, un punct de vedere „tranșant național” asupra „pretențiilor dunărene” ale Austro-Ungariei („*Chestiunea foarte gravă și urgentă /.../. România nu poate accepta ca Austro-Ungaria să facă parte din Comisia statelor riverane, deoarece nu este stat riveran între Porțile de Fier și Galați*”)⁵⁶. În aprecierile lui, nu se putea aștepta până la „sesiunea de toamnă” a Comisiei Europene „formularea atitudinii” României, încât diplomația austro-ungară să dispună, „nederanjată”, de timp spre „a acționa pe lângă cabinetele semnatare ale tratatului de la Berlin” și spre „a câștiga” de partea intereselor ei Bulgaria și Serbia⁵⁷. „Instruit”, de la București, să păstreze „cea mai mare rezervă față de miniștrii puterilor străine” acreditați la Paris, și-a luat, totuși, latitudinea de „a adulmeca și a afla” date despre mersul „cestiunii arzătoare”⁵⁸. La „un dineu diplomatic în cinstea prințului Orlov”, revenit pe postu-i ambasadorial, „a aflat” că Franța ar sprijini „drepturile României” („*Guvernul francez ne va sprijini; chestiunea este foarte cunoscută aici încă din 1858*”)⁵⁹, că la Londra și la Petersburg, unde se cuveneau demersuri ale „reprezentanțelor noastre”, nu ar prea fi agreeate „pretențiile austro-ungare asupra Dunării”⁶⁰. De la Charles-Louis de Freycinet, ministrul francez de externe, a avut de reținut „promisiunea <acestuia> de a se ocupa foarte serios de situația legală a problemei”⁶¹. Nu s-a crezut „în măsură” să răspundă „întrebării” ce i-a pus-o contele Goluchowski, anume, dacă „ar socoate” că în cazul când „proiectul” austro-ungar „ar fi adoptat de puteri” România „l-ar recunoaște și ar consimți să trimită un delegat la Comisia statelor riverane”⁶². Orice răspuns „pe loc” la „întrebarea” ambadorului austro-ungar i s-a părut ministrului plenipotențiar român a

Giurescu, Constantin I. Turcu, București, 1972, p. 297 (Kogălniceanu c. Boerescu, Paris, 26 iunie/8 iulie 1880).

⁵⁵ **Ibidem**, p. 298 (Kogălniceanu, discurs cu ocazia prezentării scrisorilor de acreditare președintelui Republicii Franceze, Paris, 26 iunie/8 iulie 1880).

⁵⁶ **Ibidem**, p. 298 (Kogălniceanu c. Boerescu, Paris, 28 iunie/10 iulie 1880).

⁵⁷ **Ibidem**.

⁵⁸ **Ibidem**, p. 300 (Kogălniceanu c. Boerescu, Paris, 30 iunie/12 iulie 1880).

⁵⁹ **Ibidem**, p. 299 (același doc.).

⁶⁰ **Ibidem**.

⁶¹ **Ibidem**, p. 301 (Kogălniceanu c. Boerescu, Paris, 6/18 iulie 1880).

⁶² **Ibidem**.

fi riscant, de moment ce i-a fost dat „să știe”, din relatările lui Vârnăv-Liteanu, de la Berlin, „circulate” de ministrul de externe Boerescu, că Germania era decisă asupra susținerii Dublei Monarhii „în proiectul ei dunărean”⁶³.

Nefiindu-i permis, sub rigorile serviciului diplomatic „centrat” la București, de a lua el, de la legăția de la Paris, inițiativa conduitei României „spre a combate la timp și cu energie proiectul fatal al Austriei”⁶⁴, Kogălniceanu și-a urmat, din proverbialele sale resorturi intelectuale și patriotice, vocația de textier fondator al politicii reclamate, în situația dată, de „titlurile noastre suverane asupra Dunării”. O probă de acea înaltă vocație a constituit-o *memoriul* intitulabil **Cestiunea Dunării** și adresat ministrului român de externe⁶⁵, un text comparabil, ca întindere, densitate ideatică și incitare atitudinală, cu **Lecția de deschidere a cursului de istorie națională la Academia Mihăileană**, cu **Dorințele partidei naționale** de la 1848 și cu suma cuvintelor „privighetorii Moldovei” de pe timpul Unirii Principatelor. De-ar fi fost un simplu „act de serviciu”, *memoriul* s-ar fi rezumat la un răspuns „cu francheță” dat unei depeșe a ministrului Boerescu, din 21 iulie (st.v.?) 1880, prin care se indica legăției de la Paris, spre „marea nedumerire” a titularului acesteia, să invoce, la reprezentările sale, nu implicațiile *de plano* ale „chestiunii Dunării”, ci pe cele ale „chestiunii cabotajului”, de tranșat „de partea fiecărui stat riveran”, contrar „dreptului tuturor națiunilor la libera navigație”, încât, observa Kogălniceanu, România, pretinzându-și unilateral „partea”, să riște „un conflict cu Europa”⁶⁶. Rost și-a avut, pentru cel mult încercat de „mersul cauzei naționale”, un *memoriu* amplu, de orientare a întregii politici românești „în chestiunea dunăreană”. Prin comentarii asupra a două *memorii* adresate de colonelul Pencovici Comisiei Europene, în 8/20 iunie și, respectiv, în 11/23 iunie, a căutat să reliefeze starea de la 1880 a „chestiunii”. Nu a agreat propunerea colonelului, din primul său *memoriu*, ca României, membră a Comisiei Europene, să i se admită și un delegat „de stat riveran /.../ alături de delegații Serbiei și Bulgariei” („*Această cerere n-are nicio probabilitate de a fi primită de Europa și /.../ nici interesele noastre n-ar*

⁶³ *Ibidem*, p. 307 și urm. (Kogălniceanu c. Boerescu, Paris, 28 iulie/9 august 1880).

⁶⁴ *Ibidem*, p. 302 (Kogălniceanu c. Boerescu, Paris, 6/18 iulie 1880).

⁶⁵ *Ibidem*, p. 309-340 (Kogălniceanu, *memoriu* <**Cestiunea Dunării**>, pentru Boerescu, Paris, 29 iulie/10 august 1880).

⁶⁶ *Ibidem*, p. 309, 314 și urm.

câștiga nimic dacă chiar ar fi primită)⁶⁷. A avut „de felicitat” evaluarea aceluiși colonel privind competențele Comisiei Europene, „asistată de delegații statelor riverane”, în materie de regulamente de navigație, de poliție fluvială și de supraveghere a Dunării de la Porțile de Fier la Galați. I-a fost de subliniat constatarea că, prin includerea ei de „comitetul de trei state” mandatat de Comisia Europeană să elaboreze *avant-proiectul*/ „anteproiectul” de regulamente, Austro-Ungaria se excludea de la calitatea de riverană Dunării în aval de Porțile de Fier. De salutat i-a venit ralierea poziției României la cele ale Franței, Marii Britanii, Turciei și Rusiei, de refuz al „anteproiectului” germano-austro-ungaro-italian, „pentru motivul că /.../ nu cuprindea un articol special care să consfințească libertatea Dunării <întregi> și al doilea din cauza pretențiunii Austro-Ungariei de a face parte împreună cu statele riverane din comisiunea de supraveghere <a părții fluviului> de la Galați până la Porțile de Fier”⁶⁸.

Asemenea comentarii, cu observații și sublinieri de merite asupra prestației delegatului român la forul fluvial european au servit „de plecare” lui Kogălniceanu spre a realiza „un istoric al chestiunii Dunării”, apreciat, mai ales de specialiști „de la noi”, ca fiind de primă referință⁶⁹; originea „chestiunii” a pus-o în seama tratamentului diferit aplicat de Congresul de la Paris, din 1856, Dunării, prin comparație cu modul de reglementare a libertății navigației Rinului și „a altor fluvii”, unde au fost respectate întocmai, la 1815, principiile și normele **Actului final** al Congresului de la Viena; în cazul Dunării au prevalat rațiuni politice, de „echilibru general”, asupra considerentelor juridice ale „internaționalizării fluviului”; preconizarea și prelungirile de timp și de competențe ale Comisiei Europene de la Galați au vădit prevalența acelor rațiuni; cât despre Comisia riveranilor, aceasta, deși preconizată, și ea, de tratatul din 30 martie 1856, nu a avut cum „să ajungă fapt”, după ce, la 1857-1858, Austria ținuse să o aservească „intereselor ei”, în temeiul unui **Act de navigație**, negociat, la Viena, sub directă și excesivă îndrumare a imperialilor, de „statele mărginite ori străbătute de Dunăre”;

⁶⁷ *Ibidem*, p. 310.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 311.

⁶⁹ Gheorghe N. Căzan, *La question du Danube et les relations roumano-austro-hongroises dans les années 1878-1883*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, XVIII, nr. 1, 1879, p. 43-61; Dan Berindei, *La question du Danube et la Roumanie moderne (1829-1918)*, în *Revue Roumaine d'Etudes Internationales*, XX, 1986, nr. 6, p. 563-572.

rezervele „celorlalte mari puteri” față de excesul Austriei de „interes particular pe întregul fluviu” au cam scos Comisia riveranilor din raza deliberărilor diplomației europene, la conferințele de la Paris, în 1858 și 1866, și de la Londra, în 1871; chiar și la Congresul de la Berlin, menționarea „statelor riverane” s-a făcut numai în legătură cu „asistența” ce le revenea la deliberările Comisiei Europene asupra reglementării navigației „de la Porțile de Fier la Galați”; prin urmare, pentru acea „parte de Dunăre”, „anteproiectul de regulamente”, elaborat de „comitetul de trei state neriverane” între care, contra evidenței geografice, și Austro-Ungaria, precum și Comisia Mixtă, „fructul” acelui document, nu prea corespundeau clauzelor tratatelor internaționale; rămânea ca fiecare stat riveran „sectorului fluvial în cauză” să-și exercite „drepturile suverane”; prin „înțelegere” ori „conlucrare” între statele riverane acelui „sector” ar fi stinse orice „probleme” de navigație, așa cum, exemplifica autorul *memoriului*, se petrecea „la Prut” (*„Astfel am încheiat cu Rusia și cu însăși Austria convențiunea Prutului, care deschide navigațiunea acestui râu tuturor pavilioanelor”*)⁷⁰; respectul cuvenit mandatului Comisiei Europene „la gurile Dunării” nu excludea, ci presupunea cu necesitate exercițiul „drepturilor suverane” ale României asupra „sectorului fluvial” ce mărginea ori străbătea „teritoriul ei” (*„Noi, și Europa cu noi, avem interes ca Dunărea să fie de tot liberă /.../. Pe luciul Dunării, a cărei întindere este a se reglementa, suntem statul cu țărmurile cele mai întinse /.../ Sub pedeapsă de sinucidere suntem datorii de a apăra libertatea Dunării ca un interes european; numai așa ea va rămâne Dunăre română”*)⁷¹.

Impecabil, în partea sa de recurs la „datele istorice”, însuflețit de invocarea „misiei /.../ generațiunii care a făcut o Românie” (*„Nu dar după o luptă de patruzeci de ani pentru a ne da o patrie unită și de sine stătătoare; nu după ce cu prețul sângelui generos a mii din fiii țării vărsat pe câmpiile Bulgariei; nu după ce, cu grele sacrificii bănești, am devenit stăpâni pe căile noastre ferate, marea comunicațiune pe uscat, vom sacrifica ușor Dunărea, marea comunicațiune pe apă, singura care ne pune în contact cu națiunile occidentale, singura care leagă de*

⁷⁰ Mihail Kogălniceanu, **Documente diplomatice**, p. 328 (**doc.cit.**); nu rezulta, din aceea exemplificare, dacă ea privea un act subscris de Moldova, înainte de Unire, sau de Principatele Unite/România.

⁷¹ **Ibidem**, p. 339.

existența noastră națională un interes european”)⁷², memoriul lui Kogălniceanu nu s-a aureolat și printr-un decisiv impact politic, la 1880. Autorul scontase un atare impact, cum dăduse de înțeles și premierului Brătianu, printr-un alt memoriu, mai restrâns, dar și mai concentrat asupra datelor de interes⁷³. I-au putut fi recunoscute, de la București, meritele „istoricului chestiunii Dunării”, nu însă și operativitatea raționamentelor indicând „binevenirea” pozițiilor Franței și Marii Britanii („*Politica Europei occidentale în privința țărilor orientale este dreaptă, binevoitoare și folositoare*”)⁷⁴, încât politica României să se situeze „de partea lor, cu posibilă asociere a Rusiei”⁷⁵, într-un moment când devenise clar domnitorului Carol și „miniștrilor săi” că axul dezlegării „complicațiilor dunărene”, și nu doar a acestora, îl reprezenta „alianța puterilor germane”⁷⁶. Nu la fel de clar devenise așa ceva și miniștrilor plenipotențieri Kogălniceanu, la Paris, și Callimachi-Catargi, la Londra, iritați, aceștia, și de comentariile „jurnalelor din capitalele occidentale”, după care politica României „se înfeudase celei germane”⁷⁷. De crezut că titularilor delegații din „cele două mari capitale” nu le-au fost comunicate, cu promptitudine, de la centrala Externelor României, date despre demersurile „de ultimă oră” ale diplomației austro-ungare, nici măcar despre cel întreprins de aceasta la București, în 12/24 august 1880, pentru a se admite competențele Comisiei Europene de la Galați, înaintea oricăror conveniri „pe canale interguvernamentale”, de a identifica soluții menite să surmonteze impasul deliberărilor „comisarilor” relative la „diversele chestiuni legate de navigația dunăreană”⁷⁸. Că, în perspectiva

⁷² *Ibidem*, p. 339 și urm.

⁷³ Teodor Pavel, **Între Berlin și Petersburg. I, Românii în relațiile germano-ruse din secolul al XIX-lea**, Cluj-Napoca, 2000, p. 308-313 (Kogălniceanu, memoriu pentru I. C. Brătianu, Paris, 1880).

⁷⁴ Mihail Kogălniceanu, **Documente diplomatice**, p. 339 (Kogălniceanu, memoriu pentru Boerescu, Paris, 29 iulie/10 august 1880).

⁷⁵ *Ibidem*, p. 313.

⁷⁶ **Memoriile regelui Carol I**, vol. XVII, p. 29-31.

⁷⁷ Alexandru Em. Lahovari, **Note, amintiri, corespondență diplomatică oficială și personală (1877-1914). Paris, Petersburg, București, Roma**, ed. Rudolf Dinu, Adrian-Bogdan Ceobanu, Iași, 2013, p. 116 și urm. (**Note și amintiri diplomatice. Paris, 1877-1880**); Ștefan Stanciu, *op.cit.*, p. 115 și urm.

⁷⁸ Ministerul Afacerilor Externe-București. **Arhiva istorică**, vol. 192 (Nota însărcinatului cu afaceri al Austro-Ungariei la București, 12/24 august 1880); v. și Gheorghe N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, **România și Tripla Alianță 1878-1914**, București, 1979, p. 66.

acelor deliberări, diplomația Vienei căuta „să convingă celelalte mari cabinete”, prin oferte sau doar simulări de „concesii mutuale”, asupra justetei *avant-proiectului* de regulamente de navigație..., nu era, desigur, un secret pentru Carol I și „miniștrii săi apropiați”.

De-abia revenit „acasă” din „vitele la curțile germane”, domnitorul a consimțit, cum relatea și Hoyos contelui Haymerle, să fie rezervată competențelor Comisiei Europene „chestiunea regulamentelor”, rezervare ce nu excludea tatonarea posibilităților „de acord reciproc avantajos” româno-austro-ungar⁷⁹, îndreptate, acestea, totuși, de excesul de „ambiiții” ale Budapestei asupra Porților de Fier⁸⁰. Soluționarea succesiunii la Tronul României, cu deschidere constituțională spre proclamarea Regatului, impunea principelui de Hohenzolern-Sigmaringen observarea unor „bune relații” cu Puterile Centrale⁸¹. Acele „bune relații” se impuneau și pentru contracararea „marelui proiect balcanic” al Rusiei, menținut pe agenda cabinetului de la Petersburg, cum deduse Carol și din „cuvintele” principelui Bulgariei, Alexander de Battemberg, după „vizita” ce i-a făcut-o acestuia, la Rusciuc, „proiect tot mai drag” țarului Alexandru al II-lea, chiar și în condițiile diminuării șanselor de concretizare a lui sub incidența „reculadei apelului gladstoneian” de abordare europeană, „de concert”, a diferendelor „de frontieră”, cu deosebire a celor turco-elene⁸². Erau, se înțelege, motive serioase ce țineau „lecția dunăreană” a lui Kogălniceanu departe de „tactica” decidenților politici de la București. Și cum titularul legației de la Paris „aflase” că „memoriul său” și chiar persoana sa au făcut obiectul unor „nedrepte cuvinte” din partea ministrului Boerescu, și-a revărsat asupra acestuia întregu-i năduf (*„Eu nu vă datoresc postul ce-l ocup; eu nu l-am primit de la dta, l-am primit după invitațiunea Domnului și a președintelui Consiliului. L-am primit fiindcă țara are un guvern ieșit din partidul liberal și din care am făcut parte de patruzeci de ani /.../. De la*

⁷⁹ **Regele Carol I în rapoartele diplomatice austro-ungare (1877-1914)**, vol. I (1877-1896), ed. Sorin Cristescu, București, 2013, p. 84 (Hoyos c. Haymerle, București, 15/27 octombrie 1880).

⁸⁰ **Memoriile regelui Carol I**, vol. XVII, p. 59 (Carol I c. Carol Anton, 26 decembrie 1880).

⁸¹ **Regele Carol I în rapoartele diplomatice austro-ungare**, vol. I, p. 85 și urm. (Hoyos c. Haymerle, București, 12/24 noiembrie 1880).

⁸² **Memoriile regelui Carol I**, vol. XVII, p. 43-36 (Carol I c. Carol Anton 13/25 octombrie 1880); v. și **Regele Carol I al României. Cuvântări și scrisori**, vol. II, p. 396-400 (același doc.).

*numirea mea mi-ați făcut toate neajunsurile. Nu țineți seamă de nicio reprezentațiune a mea. Realizați ceea ce chiar v-ați lăudat către ziariștii străini că aveți a-mi face, adică de a-mi face viața grea. Înaintea lui Vodă, în plin consiliu, m-ați insultat, uitând că zidurile în București au urechi”*⁸³, iar apoi, mai grav, a pus în seama aceluiasi ministru toată răspunderea pentru „compromiterea politicii dunărene” a statului român („*Cât pentru aprecierea mea în privința politicii dtale în chestiunea Dunării, eu socotesc ceea ce chiar prin depeșa mea oficială ți-am arătat pe deplin, plângându-mă că timp de trei luni ne-ai lăsat fără instrucțiuni, fără a ne pune în pozițiune de a putea spune puterilor pe lângă care suntem acreditați ce voiți. Nu așa a făcut cabinetul din Viena. Acum chestiunea pentru noi este compromisă*”)⁸⁴.

Din perspectivă istorică, largă prin definiție, demersul lui Kogălniceanu de legitimare a titlurilor suverane ale României și chiar reacția lui în ton de „filipică” față de conduita cam „reținută”, poate „prudentă”, a Externelor de la București asupra Dunării și-au vădit atribute de fundamentală referențialitate, sub raport deopotrivă textual și atitudinal. „Învățămintele” actelor lui diplomatice, de la 1880, întărite, în 1882, prin discursuri pe care le-a ținut de la tribuna parlamentară⁸⁵, aveau să străbată filonic scrierile istorice sau juridice românești referitoare la „chestiunea Dunării”⁸⁶. Argumentele aduse de el întru legitimarea titlurilor suverane ori riverane ale statului român „la Dunăre” și-au aflat corespondența, pe timpul anilor 1881-1884, în fondul de date și interpretări al unor texte de renumiți publiciști sau juriști străini⁸⁷. Numai

⁸³ Mihail Kogălniceanu, **Documente diplomatice**, p. 436 (Kogălniceanu c. Boerescu, Paris, 20 noiembrie/2 decembrie 1880).

⁸⁴ **Ibidem**, p. 347.

⁸⁵ *MOF* nr. 107 și 109, 1882, p. 1896-1905, respectiv 1936-1939, **DAD** din 1 și 2 mai 1882; Mihail Kogălniceanu, **Cestiunea Dunărei. Discursuri rostite în ședințele Camerei Deputaților din 1 și 2 mai 1882 de ~ deputat colegiul IV Mehedinți**, București, 1882, p. 3-55, 57-74; v. și idem, **Opere**, V, **Oratorie III, 1878-1891**, partea a II-a, **1881-1883**, ed. critică de Dan Simionescu, text stabilit de Georgeta Penelea, București, 1986, p. 281-300, 301-307.

⁸⁶ Dan Berindei, **op.cit.**, în *loc.cit.*; v. și idem, **Cuvânt înainte** la Ștefan Stanciu, **op.cit.**, p. 7 și urm.

⁸⁷ Edouard Philippe Engelhardt, **La question du Danube. Etude critique**, în *Revue de droit international*, XV, 1883, p. 5-6; Heinrich Friedrich Geffcken, **La question du Danube**, Berlin, 1883, p. 8, 14-19, 25 și urm., 46-52 (autorul, fost ministru rezident al Orașelor Hanseatice „pe lângă curtea Prusiei”, la 1866, s-a făcut remarcant și printr-un

că, în chiar decursul aceluiași an avea să se confirme din plin prevalența intereselor de putere, cu deosebire ale Austro-Ungariei⁸⁸, asupra „reglementării navigației dunărene de la Porțile de Fier la Galați”⁸⁹. Și nu era cum ca acea prevalență să scape scrutării contextului internațional de decidenții politici de la București. Între actele „cabinetului princiar” și stările de spirit publice, consonante acestea „vervei patriotice” a lui Kogălniceanu, se menținea o reală distanță.

Recueil manuel et pratique de traités, 2^e série, vol. I, 1857-1869, vol. II, 1870-1878, vol. III, 1879-1885, Leipzig, 1885-1886, conținând și acte relative la Dunăre); Franz von Holtzendorff, **Les droits riverains de la Roumanie sur le Danube**, Leipzig, 1884, p. 51-55 (și în germană: **Rumäniens Ufrechte an der Donau, ein völkerrechtliches Gutachten**, Leipzig, 1883); pentru referințe, v. și Constantin Ardeleanu, **op.cit.**, p. 15.

⁸⁸ Henry Hajnal, **Le droit du Danube international**, avec une Préface de Charles Visscher, Le Haye/Haga, 1929, p. 126-133, 149 și urm.; Richard C. Frucht, **Dunărea noastră, Romania, the Great Powers, and the Danube Question 1914-1921**, New York, 1982, p. 20 și urm.

⁸⁹ Spiridon G. Focas, **The Lower Danube River in the Southeastern European Political and Economic Complex, from Antiquity to the Conference of Belgrade of 1948**, Boulder-New York, 1987, p. 86-88 etc.